MIR. KOUTSKÝ

1918

VOJENSKO-POLITICKÉ KAPITOLY

Z HISTORIE SRBSKÉHO NÁRODA

1924

NAKLADATEL FR. BOROVÝ V PRAZE

1914–1915.

V těchto dnech bylo tomu pět let, kdy na Balkáně byl zahájen veliký útok spojenců, který vedl k osvobození Srbska a který byl nepopiratelně jednou z hlavních příčin zhroucení ústředních mocností. Zasáhl je ve velmi citlivém místě územního ústrojí celého bloku. Není pochybnosti i o tom, že zde padlo také rozhodnutí o osudu rakousko-uherské monarchie. Od onoho 15. září prošlo pět let — pět let tvořivé práce a konsolidace národů, povolaných událostmi onoho podzimu k samostatnému státnímu životu. Více než kdy jindy jest dnes na místě zkoumati s trochou odstupu od věci a s otevřenýma očima pro holou skutečnost složky mocenské situace, která umožnila 28. říjen a z níž vzrostla naše obnovená samostatnost jako hotová událost, postavená mimo diskusi. Hlavním nositelem myšlenky boje byl na Balkáně od počátku až do konce srbský národ. Události, o nichž chceme mluviti, dávají nejen látku k úvahám o mocenské základně našeho postavení, nýbrž i cennou příležitost těžiti z válečných zkušeností našeho spojence a učiti se z jeho pohnuté a čestné vojensko-politické historie.

Bylo by obtížné poznati skutečnou povahu událostí z roku 1918, kdybychom alespoň v hrubých rysech nenačrtli, co předcházelo. Když vypukla válka, bělehradská vláda nebyla bez vážných obav. Tanula jí na mysli vyčerpanost země po obou posledních válkách a po albánském povstání, únava obyvatelstva, nedostatky ve výzbroji armády a konečně i málo ještě pokročilá organisace území teprve nedávno připojeného. Srbský lid však cítil, že v nastávajícím boji s velikou sousední říší jde o existenci národní samostatnosti, o plody úsilí

minulých dnů a také o národní naděje do budoucnosti; hrnul se pod prapory stejně jako při první mobilisaci. Jeho silné vojenské vlastnosti a důvěra v energické vedení obohatily srbskou vojenskou historii o dvě veliká vítězství: na Ceru a na Suvoboru—Kolubaře. Srbské území bylo uchráněno, národní sebevědomí se upevnilo a posíleny také naděje mezi rakouskouherskými Slovany. Pak nastal oddech, který trval až do podzimu r. 1915. Na ostatních bojištích odehrávaly se zatím veliké události, v celku spojencům málo příznivé, zejména na východní frontě; vstup Italie do války nebyl s to pronikavě změniti situaci. Rovněž neúspěch dardanelské expedice poškodil posici Dohody na Balkáně. Bylo třeba působiti na dosavadní neutrály, především na Bulhary. Za účasti všech dohodových velmocí rozvíjí se dlouhá diplomatická akce v Sofii; jejím prvotním cílem je získati bulharskou součinnost po boku spojenců, v konečné fázi jde v podstatě již jen o to, aby Bulharsko zůstalo neutrální. Nabízejí se mu územní koncese na útraty Srbska a Řecka. Pozoruhodný obraz poskytuje tehdejší posice nišské vlády. Vše se děje více méně přes její hlavu; musí přihlížeti k tomu, jak spojenci přistupují k řešení „bulharské otázky“ s představami, které se málo srovnávají se skutečností. Rozhodné slovo mají tu tedy velcí, v jejichž rukou je celé vedení války. Ale více než to: hlasu nejvíce interesovaných a věci přirozeně nejbližších nebylo při tom přiznáno dosti váhy, a v tom je nepravidelnost a nebezpečí situace. Oč tu v podstatě šlo? Zřejmě o konsolidaci pochybné situace Srbska, posunutého hluboko do vnitra poloostrova, až k Sávě a Dunaji, a vysazeného na západě i na severu rakouskouherskému tlaku. Byla to fronta, závislá na jediné železniční linii, ústící v Soluni, dlouhé

přes 500 km, a při blízkosti bulharské hranice snadno zranitelné. Přístup k Adriatickému moři mohl při daných komunikačních podmínkách hráti vážnější úlohu jen v příčině Černé Hory. Musilo tedy býti učiněno jasno stran bulharských úmyslů. Svěží vzpomínky, symbolisované Bregalnicí a bukurešťským mírem, a obecná situace na bojištích nevěštily nic dobrého. Srbská vláda nebyla tu na pochybách. Žádala proto na spojencích jedno z dvojího: vydatnou vojenskou podporu, která by srbské armádě umožnila čeliti jakékoliv eventualitě, třebas i na jiné, dále na jihu položené linii, anebo volné ruce vůči Bulharsku. Byla rozhodnuta vyhlásiti mu válku, jakmile začne mobilisovati, s úmyslem zmařiti bulharskou mobilisaci a koncentraci a zabezpečiti si na jihovýchodě územní pruh, který by chránil soluňskou železnici od jakéhokoliv překvapení. Nedostalo se jí ani prvního ani druhého: spojenci stále ještě neztráceli naděje v obrat u sofijské vlády, která však zatím již sjednávala spolek s ústředními mocnostmi. Jeho cenou byla veliká část srbského státního území. Srbsko octlo se v těžké situaci, zůstaveno samo sobě, mimo menší technické oddíly a trochu dělostřelectva spojenců. Na Drině, Sávě a Dunaji útočí tentokráte německo-rakousko-uherské vojsko v síle dvanácti divisí; početným těžkým dělostřelectvem, až do té chvíle neobvyklým na balkánských bojištích, vynucuje si přechod přes pohraniční toky. Po úporných bojích padá Bělehrad do jeho rukou. Na východě nastupují dvě bulharské armády s více než osmi divisemi. Srbské vojsko stojí proti této imposantní moci v tomto pořádku: na levém křídle — na Drině a na Sávě — I. armáda,; u hlavního města skupina „odbrana Beograda“, na Dunaji III. armáda, na staré bulharské hranici „Timocka vojska“

a II. armáda, konečně v Makedonii až k řeckým hranicím „vojsko nových oblastí". Je to ohromný, 750 km dlouhý oblouk, ostře prohnutý, jako úzká výspa v nepřátelském prostoru. Je to fronta, na níž nestačí síly malého, pro dlouhou a tak absorbující válku nepřipraveného a epidemiemi zeslabeného národa. Pod tlakem obrovských Mackensenových kleští srbské vojsko donuceno ustupovati: bojuje však neustále, brání své půdy krok za krokem a může se honositi i místními úspěchy, jichž však nemůže využíti. Stále se ještě doufá v slíbenou pomoc spojenců, aby se vojsko mohlo zastaviti, ne-li přejíti k útoku. Situace je kritická zejména na jihu. Řecké spojenectví zklamalo. Nepočetné formace „nových oblastí", nedávno utvořené, bez dostatečného kádru důstojníků a poddůstojníků, nejsou s to udržeti skopljsko-soluňskou železnici. Čím dále je zřejmější, že naděje na pomoc byly plané. Sarrail se sice snaží od Soluně ulehčiti postavení Srbů a udržeti spojení s nimi; jeho vojska jsou však příliš slabá pro tento úkol, ocitají se brzy v prázdnu a jsou na konec nucena stáhnouti se blíž ke své egejské základně. Spojení se Soluní je přerušeno a Bulhaři pronikají do západní části Makedonie. Rozpory mezi vojenskou skutečností a diplomatickou předehrou událostí přivedly již napřed vniveč poslední možnosti; na dlouhé frontě odehrává se množství krvavých episod, v nichž se den ze dne opotřebuje bojová moc srbského vojska. Známý jihoslovanský vojenský publicista líčí situaci těmito slovy: „Opakovalo se tu, co se děje v tak zvaných katastrofálních letech jednotlivých národů, kde obránce napaden s jedné, dvou anebo více stran nepoměrně mocnějším nepřítelem, ztrácí z rukou iniciativu a možnost usměrnění svých operací; chtěj nechtěj dává se vlnami událostí

zanášeti do kolotavého víru, zoufale při tom usiluje, aby svůj pád, jemuž nemohl zabrániti, aspoň co možná nejvíce oddálil."

Úsilí Bulharů míří nyní ke kosovské kotlině, kam bojující srbské armády koncentricky ustupují. Generál Bojović v čele „vojska nových oblastí" hájí tvrdošíjně horské hradby Šarplaniny a Skopljské Crne Gory, která z jihu uzavírá přístup ke Kosovu. Jsou to boje vedené s vědomím, že jde o jedinou ústupní linii. Srbské vojsko má nyní na vybranou: buď kapitulace na Kosovu — za daných podmínek sotva mohla koho překvapiti —, anebo další ústup k Adriatickému moři Albanií a jižní Černou Horou. Muži, odpovědní za osudy národa, projevují v těchto těžkých hodinách pevnou vůli, nedotčenou účinky tolika nepříznivých událostí, a rozhodují pro druhou eventualitu. Srbská armáda, která je nucena zničiti většinu svého dělostřelectva a svoje vozy, nastupuje společně s vládou a tisíci a tisíci obyvatel strašlivý pochod horským masivem severní Albanie. Je prosinec. Na frontě 250 km dlouhé není sjízdných cest: armáda ustupuje po horských stezkách, druh za druhem, bez zásob a pod častými útoky domácího obyvatelstva. Vliv Essadův, jehož jména je vzpomínáno jako jména spolehlivého přítele, nesahal do severovýchodní části země. Velikost prizrenského rozhodnutí a mravních sil, které při jeho provádění srbské vojsko s malými výminkami projevilo, dovede plně oceniti, kdo zná povahu této jedinečné horské bariéry a kdo má na zřeteli podmínky, za kterých se tak veliká tělesa pohybují.

Je přirozené, že srbské zástupy, které došly do adriatických rovin, vysílené dlouhými ústupovými boji, tělesnou námahou, hladem, deprimované národní katastrofou, zbavené děl

a velké části své výzbroje, nebyly již armádou schopnou větší akce. Bylo jim třeba zotavení a reorganisace. Srbská vláda žádá na spojencích, aby k nejbližšímu přístavu, k sv. Janu Meduánskému, poslali lodi k převozu armády na Korfu. Spojenci však ukazují k velikému nedostatku tonáže a k obtížnému naloďování v mělké, nevybudované meduánské rejdě i žádají, aby srbská armáda táhla dál k Drači a k Valoně. Vláda podniká zoufalé pokusy, aby zvrátila toto rozhodnutí, které znamená nový stakilometrový pochod pobřežními bažinami, vzdutými řekami, krajinou bez prostředků k životu, ale nemá úspěchu. Teprve po draze zaplaceném pochodu naloďují se pod záštitou spojenců vysílené trosky srbské armády a dostihují Jonských ostrovů. Mezitím německé vedení dopouští se osudné pro ně chyby: nevede až do konce balkánské tažení, které staví vojáka i velení před velmi obtížné úkoly, vytahuje z fronty značnou část německých sil a diriguje je jinam. Francouzsko-britské síly v Makedonii a Italové v Albanii jsou s to udržeti stabilisující se balkánskou frontu.

Druhé období vojenských událostí na Balkáně bylo skončeno. Srbský národ zaplatil velmi draho svoji odvahu vést válku v tak nepříznivé situaci, bez zabezpečeného spojení s přirozenou soluňskou základnou, stavě na paušálním slibu pomoci. Není výmluvnějšího obrazu nebezpečí válek koalicí, které nejsou uvnitř vyrovnány a zúplna sjednoceny co do cílů i prostředků. Srbský národ byl nucen vydati svoji zemi v ruce nepřítele, který neváhal prohlašovati, že Srbsko přestalo existovati. Srbskému vedení podařilo se však vyvésti ze země nejpovolanějšího představitele státní myšlenky a vůle k samostatnému životu — armádu. Při tomto velikém vojenském činu přála mu okolnost, že albánský územní pás, který srbské

vojsko odděloval od adriatického břehu, byl od roku 1912 zemí bez státní organisace a bez mezinárodně-právní individuálnosti. Srbský národ vynášel si ze své těžké katastrofy nejen armádu, hmotnou záruku pozdější aktivní účasti na událostech, nýbrž i neztenčenou pověst svých zbraní a úctu přátel i nepřátel. Uvidíme, jak jeho vůdcové, mezi nimi i dnešní vladař království SHS, dovedli využíti těchto hodnot, když šlo o přípravu událostí z roku 1918.

PŘES KORFU K SOLUŇSKÉ FRONTĚ.

Události nešťastného roku 1915 zanesly prořídlé srbské vojsko na Korfu; moře a mocný horský masiv Albanie dělily je od srbské půdy. Co zbylo ze státního života, je na Jonských ostrovech — vláda, zástupci lidu a armáda. Tento značný počet lidí nemohl tam najíti vše připraveno, a nouze ještě nebyla zúplna u konce. Když minula doba duševního i fysického napětí bojů a ústupových pochodů, hlásí se důsledky: veliká úmrtnost ve vojsku. Vidský „ostrov smrti" rychle se naplňoval srbskými hroby. Vláda se snaží opatřiti od spojenců ubytování, silnější výživu, která by byla s to nahraditi ztráty ve vyčerpaných organismech, oděv a léky. Neztrácí však ani na chvíli s mysli další boj a od prvního dne stará se o reorganisaci a obnovu bojové zdatnosti vojska.

V únoru 1916 srbské nejvyšší velitelství disponuje se 151.000 mužů; z toho klasifikuje 110.000 pro kombatantní a 41.000 pro nekombatantní službu. Původní výzbroj je ztracena nebo zkažena, je tedy třeba jednotného přezbrojení. Srbská vláda žádá od spojenců 106.300 opakovaček a na dělostřelectvu toto vyzbrojení, odůvodněné dosavadními zkušenostmi války: Pro každou pěší divisi tři houfnicové rychlopalné 120mm baterie, pro každou armádu tři baterie krátkých 150mm kusů a po šesti dlouhých kusech kalibru 105 milimetrů. Těžkého dělostřelectva pro celé srbské vojsko 12 kusů 210- až 280mm. Zvláštní váhu klade při povaze balkánského bojiště na dostatečné vybavení horským dělostřelectvem: žádá pro divisi tři horské 75mm francouzské baterie systému Schneider-Creuzot, který se při dosavadních operacích velmi osvědčil. Na polním dělostřelectvu ohlašuje potřebu šesti baterií pro každou

pěší, dvou baterií pro jezdeckou divisi. Konečně čtyři kulomety na prapor pěchoty a dva na eskadronu jízdy. Nejvyšší velitelství neopomíjí ukázati spojencům k tomu, že srbský voják vždy měl dokonalou pušku a znamenité dělo, že je si vědom významu dobré zbraně a žádá ji. Této charakteristické črtě u srbského vojáka je třeba učiniti zadost a nevybavovati ho nemoderním, méněcenným materiálem.

Srbská vláda nedělala si lichých představ o stavu armády. Události posledních měsíců dlouhou řadou nepříznivých dojmů nevyhnutelně měly hluboký vliv i na ducha a disciplinu vojska. Přirozené vojenské vlastnosti nejsou s to zjednati tu ihned potřebnou rovnováhu: je třeba, aby uplynulo trochu času. Kdyby toto vojsko bylo příliš záhy vedeno do boje, mohlo by to při daných podmínkách míti nevypočitatelné důsledky. Srbská vláda má jen toto vojsko, s velmi omezenými možnostmi doplňovati je. Nechce hazardovati a působí tedy u spojenců k tomu, aby srbské vojsko bylo teprve v dubnu znovu převezeno na balkánskou pevninu a aby před druhou polovicí června nebylo upotřebeno k novým operacím. Žádá také, aby vojsko zůstalo pohromadě v rukou srbského nejvyššího velitelství, protože každé rozdělení musilo by míti nepříznivý vliv na tempo jeho obnovy.

V březnu téhož roku sešla se v Chantilly, sídle francouzského vrchního velitele, konference delegátů spojeneckých nejvyšších velitelstev. Vedle Joffra byl tu Haigh, Castelneau, Rus Žilinski, Ital Porro, Belgičan Wielemans, generál Pellé. Srbskou vojenskou správu zastupoval tu generál Pešić, tehdy pomocník náčelníka hlavního štábu, dnes ministr vojenství království SHS, autor dokumentované knížky o těchto událostech (Solunski front — Vojnopolitička akcija). Srbský delegát přednesl požadavky své vlády stran materiálu a času, potřebného k reorgani-

saci armády; to vše bylo příznivě přijato. Chantillské jednání, jehož protokol dovolí poučný pohled do vnitřku organismu veliké válčící koalice, zvedá se však mnohem výše, k otázkám, jejichž řešení mělo velikou váhu pro celé vedení války; má zejména pro Srba opravdu dramatický průběh. Především podali jednotliví delegáti zprávu o situaci svých armád, generál Joffre promluvil o situaci u nepřítele a pak se konference radila o plánu vojenské akce spojenců v roce 1916. Směr debaty určilo prohlášení gen. Žilinského, že ruská armáda může zahájiti veliký útok v druhé polovině května; jménem své vlády žádal spojence, aby i oni začali se svou ofensivou, dva nebo tři týdny po zahájení ruské. Joffre (to jest Francie) s tím souhlasil, ale ostatní delegáti ukazovali k nedostatečné zásobě dělostřelecké munice pro ofensivu velkého slohu. Generál Pešić mluví ve prospěch ruského návrhu a shrnuje na konec nejpilnější srbské požadavky (vedle rychlého materiálního vybavení) v tyto dvě věci:

1. Zesílení soluňské armády do počtu 500.000 mužů; je třeba, aby byla skutečnou hrozbou nepříteli a byla s to podniknouti energickou ofensivu, která by nezůstala bez účinku ani na stanovisko Rumunska a Řecka k válce a přinesla v těchto zemích posilu proudům, příznivým intervenci po boku spojenců.

2. Převoz srbské armády do Soluně s podmínkou, o níž jsme mluvili.

Avšak jedno i druhé narazilo u některých delegátů na veliký odpor. Rozvinula se celá balkánská debata, jejíž osou byly tyto dvě závažné otázky:

1. Má srbské vojsko býti převezeno do Soluně, anebo je lépe vyloditi je ve Valoně anebo v Santi-Quaranta, aby společně s Italy operovalo směrem Santi-Quaranta—Bitolj, anebo Valona—Elbasan—Bitolj či Elbasan—Debar?

2. Je vůbec vhodné, aby spojenci zůstali v Soluni, anebo se má soluňské vojsko naloditi a převézti na západní bojiště?

Čtenář vidí, že jak první, tak i druhá otázka měla zcela mimořádný význam pro srbské nejvyšší velení, pro vládu a pro celý národ. Šlo o nekonečně mnoho. Třebas konference sotva mohla sama rozhodnouti zejména o druhé otázce tak dalekosáhlé politické povahy, přece její votum bylo by velmi padalo na váhu. Debata musila v srbském delegálu vzbuditi vědomí opravdu historické chvíle a veliké vlastní odpovědnosti v ní. Ujímá se slova a obrací se především proti albánské eventualitě, na jejíž přijetí naléhal gen. Porro, italský delegát. Pro srbskou armádu znamenala by upotřebení na zřejmě vedlejším bojišti, fakticky bez souvislosti se srbskou půdou a bez širších možností. Gen. Pešić dokazuje konferenci beznadějnost navrhované operace, vzhledem k divokému horskému terénu a vzdálenosti, nejistotě a komunikační nevýhodnosti navrženého operačního směru. Ukazuje také k tomu, že nelze prostě vymazati z duše vojákovy svěží ještě dojmy albánského ústupu, a že by návrat na albánskou půdu nevyhnutelně měl nepříznivý vliv na ducha vojska. Podařilo se mu přesvědčiti ostatní delegáty a po krátké rozpravě byla albánská eventualita pohřbena.

Mnohem nebezpečnější byla druhá zásadní otázka. Zejména s britské strany uplatňuje se názor, že je vhodnější upotřebiti soluňskou armádu na západě, jakožto hlavním bojišti. Šlo o bytí a nebytí soluňské fronty. Srbský delegát, cítě nebezpečí, že pronikne toto mínění, mající oporu ve vojenském principu netříštiti síly, zasahuje znovu do rozpravy a prosí spojence, aby nepouštěli se zřetele cenu balkánského bojiště:

„Důležitost soluňské fronty jest veliká. Z ní je možno nejsnadněji a nejrychleji zmocniti se

spojení Berlín—Cařihrad. Odtud lze nejvážněji ohroziti Rakousko-Uhersko. Na všechen způsob bude soluňská armáda vázat značné nepřátelské síly, jichž by nepřítel jinak upotřebil na západním nebo východním bojišti. Po politické stránce opuštění soluňské fronty mělo by silný vliv na Řecko a Rumunsko. Může se říci, že by obě tyto země byly ztraceny pro Dohodu, počítá-li se s jejich spojenectvím. Proto je nutno zesíliti soluňskou armádu a učiniti ji schopnou úspěšné ofensivy k severu."

Srbskému stanovisku dostalo se podpory ruského zástupce. Na konec pronikl Joffrův náhled, že pro přítomnou chvíli není možno definitivně rozhodnouti o osudu soluňské fronty, již proto, že spojenci nemají dosti lodí, ani k převozu srbského vojska na západní frontu a tím méně celé soluňské armády. Konference byla dne 13. března ukončena tímto usnesením:

1. Spojenci podniknou velikou společnou ofensivu; to byla bitva na Sommě a brusilovská ofensiva.
2. Srbské vojsko bude opatřeno vším potřebným a dopraveno do Soluně.
3. Zatím nebude učlenění soluňského vojska měněno.
4. Francouzsko-britské vojsko bude tu organisováno pro horskou válku.
5. Východní armáda u Soluně a italské vojsko u Valony budou udržovati nepřítele hrozbou ofensivy.

První údobí událostí, které od katastrofy roku 1915 vedly k vítězstvím podzimu 1918, zakončené přistáním na Korfu, znamená záchranu armády; je to nejen projev vůle vytrvati po boku spojenců, ale i bezpečnější podložení diplomatického postavení srbské vlády a záruka jejího aktivního podílu na událostech. V druhém údobí, jež chantillskou konferencí ještě není hladce zakončeno, jde o to, zabezpečiti této armádě příznivé pod-

mínky pro její další úsilí. Chantillská usnesení, i když nejsou plným vítězstvím srbského stanoviska, přece dávají srbskému vojsku operační území, blízké jeho srdci a vděčné vojensky a politicky. Význam tohoto výsledku můžeme plně hodnotiti, když si představíme situaci, která by byla vznikla, kdyby bylo proniklo opačné stanovisko a soluňská fronta opuštěna. Nechme zúplna stranou důsledky takového rozhodnutí na výsledek války, jak vysvítají z Pešićova plaidoyeru soluňské fronty, který v pozdějších událostech obstál do poslední písmeny, a posuďme je jen vzhledem k srbské věci. Srbské vojsko bylo by bývalo vřaděno do západní fronty. Není důvodu pochybovati, že by tam bylo rozmnožilo svoji slávu a získalo svému národu nové sympatie. Není však také odůvodněné souditi, že novost bojiště, charakterisovaného nárazem mas velikých národů a rychlým opotřebováním jednotek, způsob válčení příliš drahý pro země bez reserv, vzdálenost od srbské půdy, a proto i menší zřejmost cílů, nebyly by při dlouhém trvání války a únavě možná daly vykvést tomu, co vykvetlo na balkánské půdě? Nikde jinde nemohla tato armáda znamenati tolik jako zde, doslova „na prahu domoviny", ať se věc hodnotí po hmotné nebo morální stránce. Je nesnadné táhnouti tu ostrou hranici mezi vojenským a politickým prvkem. Je však přece na místě říci, že politické důsledky byly snad ještě širší než vojenské. Kdyby srbské vojsko bylo napříště bojovalo na západě, srbská vláda byla bez možnosti vykonávati značnější bezprostřední vliv na běh událostí. Po 11. listopadu více méně mohla ukazovati ke službám prokázaným společné věci, a to je položka, kterou každý hodnotí jinak. Velmi reální vojensko-politické myšlení srbské vlády a srbského národa, založené na zkušenostech, nemohla tu býti na pochybnostech a diktovalo určitou linii postupu.

2*

NA SOLUŇSKÉ FRONTĚ 1916–1917.

Na jaře 1916 opouští srbská armáda Korfu a vystupuje na břeh v Soluni. Je tu již celý spojenecký tábor: Francouzi, Angličani, pak Srbové, Italové, Rusové, venizelističtí Řekové, ba i hrstka Essadových Albánců. Fronta jde od Orfantského zálivu přes Serres, Demir-Hissar, Dojran k albánské Korči, kde na ni navazuje italská fronta, běžící k ústí Vojusy. Rok 1916 podrobil tuto linii několika změnám. Veliký bulharský útok, myšlený také jako nátlak na bukurešťskou vládu, posunul na východě frontu až k řece Strumě a dal do bulharských rukou východní Makedonii s Kavalou. Proti tomu na západní části fronty nemůže útok ve směru Vodeny proniknouti přes Florinu. V pozdějších bojích dobývá srbské vojsko významného vítězství na Kajmakčalanu. Nepřítel je také nucen přenechati spojencům Bitolj; německé vedení připisuje jeho pád hlavně situaci, utvořené srbskými operacemi „na Čukách", v oblouku Černé řeky. Tak se tvoří linie, která pak trvá téměř beze změny až do konce války. Bulhaři měli v těchto bojích mnoho ztrát a Němci jsou nuceni posíliti frontu asi dvaceti prapory pěchoty a četnými těžkými i polními bateriemi. S počátku nechtělo německé nejvyšší velitelství tříštiti svoje síly, držíc je spíše na Dunaji, při rumunské hranici. Hindenburg vysvětluje německé jednání jednak důvěrou v bojovou hodnotu bulharského vojska, jednak jistým podceňováním nepřátelské síly u Soluně. „Zejména byli jsme na velkém omylu", praví Hindenburg, „o ceně objevivších se tam šesti nově postavených srbských pěších divisí."

Na sklonku roku dobylo tedy reorganisované srbské vojsko cenných a čestných úspěchů; vzalo také 8500 zajatců a 74 děl. Ale očekávaný rozhodný úspěch celé soluňské armády, který by

mohl změniti situaci na Balkáně, to nebyl. Nesplnily se ani naděje, kladené ve vstup Rumunska do války; srbský dobrovolnický sbor, postavený v Rusku z bývalých zajatců i značného počtu československých nižších důstojníků, a účastnivší se jednou divisí pod generálem Hadžićem operací v Dobrudži, nemohl se vyhnouti osudu celého rumunského tažení. Srbské nejvyšší velení je přesvědčeno, že rozhodný úspěch nebyl tohoto roku daleko, že však ušel vinou omezených prostředků; soluňská armáda neměla záloh k využití dobytých úspěchů a Bulhaři mohli se vzpamatovat z porážky.

Takové výsledky kampaně 1916 postavily srbskou vládu před nové úkoly. Soustřeďuje veškero úsilí ke dvěma cílům: přiměti spojence k tomu, aby s této fronty v příštích měsících podnikli energickou ofensivu, která však vyžaduje znatelného zesílení soluňské armády. Srbská vláda je si vědoma toho, že v tomto směru není se možno oddávati nadějím, dokud se nezmění nazírání spojenců na význam této fronty. To jsou hlavní linie direktivy, kterou si na druhou chantillskou konferenci, svolanou na 15. listopad, přinášel srbský delegát. Byl jím opět generál Pešić. Podává spojencům tyto požadavky: Rozmnožení počtu jednotek a jejich doplnění na válečný stav, tak, aby soluňská armáda měla alespoň 300.000 efektivních pušek. S touto silou může za součinnosti Italů v Albanii podniknouti ofensivu s cílem zničiti bulharské vojsko a proniknouti k Sofii. Je třeba, aby si spojenci uvědomili chyby, kterých se na tomto bojišti dopustili, a které se celku těžce vymstily: zárodek neúspěchu makedonských operací byl v chronickém nedostatku reserv. Tato nová spojenecká konference učinila pak řadu usnesení o vedení války v roce 1917, z nichž se Soluně týkají tato: Na Balkáně je cílem spojenců zlomiti co možno nejdříve odpor Bulharska; je přáním

srbského nejvyššího velení a ruského hlavního štábu, aby tu byla podniknuta spojenecká ofensiva. Vojsko v Soluni bude podle srbského přání zesíleno na 23 divisí, a to bezodkladně; jednotky musí býti doplněny na válečný stav. Srbské vojsko může býti doplňováno dobrovolníky, kteří jsou jako váleční zajatci v Rusku a v Itali. — Srbské velitelství mělo tu tedy větší úspěch než při březnové konferenci. Odnášelo si tentokrát formální uznání významu soluňské fronty a slib jejího dotování novými silami, srovnalého s tímto významem.

Zimních měsíců 1916/17 se na obou stranách použilo k zařízení se na makedonské půdě. Spojenci zdokonalili přístavní zařízení v Soluni i spojení mezi touto základnou a rozsáhlou frontou. Politicky byla situace zjednodušena odchodem „královských Řeků" ze Soluně. Také protivník upevňoval svoji frontu, jejíž velká citlivost ležela zejména v obtížném zásobování, založeném na jediné železniční trati. Stavěl řadu etapních spojení — silniční, úzkokolejné a lanové dráhy — zejména v obtížném hornatém území na pravém břehu Vardaru.

Přišlo jaro 1917. Veliké spojenecké ofensivy na hlavních bojištích zklamaly. Také v Makedonii v jarní bitvě u Bitolje byli Bulhaři s to udržeti se v celku ve svých posicích. Soluňská armáda nedostala posil v očekávaném rozsahu. Neměla valného úspěchu ani v květnové ofensivě v oblouku Černé řeky; 26.000 Srbů a Rusů útočilo tu proti 33.000 Bulharů. Stejně bylo i s podzimními operacemi u Bitolje a Ochridského jezera. Povstání v jižním Srbsku bylo brutálně udušeno. Angličané převezli část svého vojska do Asie a na západní bojiště. Kladnou politickou položkou je tu poslání Jonnartovo v Athénách; 14. června opouští král Konstantin Řecko. Ale to je málo světla v temném obrazu! Situace na soluňské frontě je vážná; spojenci

žijí pod hrozbou rozhodného nepřátelského úderu, velmi nebezpečného frontě se šedesátikilometrovým pozadím.

Situace je však nejvážnější u Srbů. Značné ztráty, zklamaná očekávání, nejistota o rodinách, vydaných útisku okupační moci, neúspěchy spojenců na západě, katastrofa Ruska a Rumunska, odchod části Angličanů, všechny tyto neblahé události a skutečnosti přiváděly do duší nebezpečnou morální a psychickou tíseň a pochybnost v příznivý výsledek války. Byla to chvíle krise, jak ji nutně přináší měnivé štěstí dlouhé války; dobré jádro vojska může ji jen oddáliti a pomáhá přemáhati ji. Také nepřítel uvědomil si tuto situaci v srbském vojsku a snažil se prohloubiti trhliny v odhodlání vytrvat. V jeho demoralisační kampani hrály nemalou úlohu Beogradské Noviny, vydávané rakouskouherskými okupačními úřady a rozhazované v tisících výtisků v srbských zákopech: byla to balkánská sestra Gazette des Ardennes. Srbské jednotky jsou již 16 měsíců v první linii, bez odpočinku, výměny a dovolených. Nejsou-li v zákopech, pracují na cestách blízko fronty, stále v dosahu nepřátelské palby; to nejsou předpoklady pro psychický odpočinek vojákův. Ve vojsku je veliké procento příliš starých lidí, kteří již nejsou s námah služby v první linii. Skleslost je značná. Uplatňují se tu i důsledky dřívějších zkoušek. Divise, přicházející před půl druhým rokem do Soluně, dělaly znamenitý dojem, ale uvnitř nebylo ještě vše v pořádku; staré útrapy ještě nevymizely z organismů. Vše — reorganisace i nové vedení do bojů — budovalo na očekávání, že ne-li rok 1916, tedy jistě rok 1917 povede k rozhodnému úspěchu a vrátí tomuto vojsku domovinu. Události měly však jiný směr a výsledkem toho byla hluboká krise: má na západě svůj protějšek v morální krisi, proti

níž byl nucen Clémenceau a Pétain bojovat železnou rukou.

Srbské nejvyšší velitelství vidí nebezpečí a čelí mu energickými opatřeními; má na zřeteli i plody této krise i její hluboké kořeny. Naléhá na velitele všeho soluňského vojska, aby obě srbské armády byly bezodkladně vytaženy z fronty. Prořídlé stavy a vzhledem k pokročilému věku mnohých vojáků nevyhnutelná nová klasifikace nutí pomýšlet na opětnou reorganisaci vojska. Tato okolnost a naléhavá potřeba duševní obnovy vyžadují, aby se tomuto vojsku dal odpočinek, chce-li se jeho záchrana. Také americké vládě byla poslána žádost o vyslání vojska potřebného k směně srbské armády.

Všechny tyto kroky zůstaly však bez úspěchu; zřetel je obrácen skoro výlučně k západnímu bojišti a k tamnímu mocnému zápasu. Soluňská fronta je něčím velmi vedlejším, takořka neodůvodněným a zanedbávaným. Obecné myšlení našlo si pro francouzský kontingent na tomto bojišti nelichotivé označení: les 100.000 embusqués de Sarrail, sto tisíc Sarrailových „ulitých"... Nejvyšší velitel srbské armády následník trůnu Alexander znovu vysílá generála Pešiče na západ. Má vyložiti anglickému králi situaci a předati mu notu a pamětní spis o soluňské frontě, s listem Alexandrovým. Ukazuje se tu především k poměru sil na této frontě: asi 143.000 dohodových pušek proti 161.000 bulharských na linii 450 km. S tím nelze odvážiti se větší akce. Je tu třeba aspoň nových 50.000 efektivních pušek a asi 50 těžkých děl. Nota varuje před tím, aby politický převrat v Řecku nebyl přeceňován; jeho vojenské důsledky mohou se projeviti až po dlouhých měsících. Obrací pozornost královu ke kritickému stavu uvnitř srbského vojska a žádá o vyslání nového vojska, které by mohlo směniti aspoň první armádu. Na konec ukazuje k tomu, co by se mohlo stát,

kdyby se spojenci neodhodlali k rychlé a vydatné pomoci: Ztratíme Soluň a „srbské vojsko propadne zkáze, což znamená zkázu srbského národa".

Velmi zajímavý je druhý dokument, zmíněné memorandum. Je to obsáhlá úvaha o tom, čeho bylo možno a čeho by se ještě mohlo na Balkáně dosíci. Srbské nejvyšší velitelství se obrací napřed proti dogmatickému lpění na strategické zásadě, že „je nutno poraziti nepřítele na hlavním bojišti"; když toho není možno rychle dosíci a válka tak dlouho trvá, není na místě zbaviti se zatím menšího nepřítele? Němci šli touto cestou a dodělali se velmi cenných úspěchů. Spojenci nechali si na Balkáně ujít několik vzácných příležitostí. Soluňská armáda nikdy neměla opravdových nadějí na úspěch, protože se jí nedostávalo sil; kořen zla je v zneuznávání významu této fronty. Takové myšlení u spojenců dovolilo nepříteli utvořiti veliký územní blok, spojující střední Evropu s přední Asií a dávající protivníkovi novou sebedůvěru. Druhá část spisu je věnována úvahám o směru, který by bylo možno dát ofensivním operacím soluňské armády; dokazuje, že tato armáda má velmi cenné strategické možnosti.

Generál Pešić setkal se v Anglii ještě s lordem Derbym, ministrem války, a s náčelníkem hlavního štábu britské armády; první stavěl se k srbským návrhům příznivě, druhý zastupoval myšlenku, že je třeba soustřediti všechnu sílu na západní bojiště. Ve Francii byl generál Pešić přijat presidentem republiky, maršálem Fochem, ministrem války Painlevém, Joffrem, Briandem, Deschanelem. Slíbili, že učiní, co bude možné. V tom přišlo Caporetto. „Pro těžkou situaci na italské frontě — říká Pešić — musila být na nějakou dobu oddálena slíbená pomoc pro soluňskou frontu. Tak ani v r. 1917, přes dvouletý zoufalý zápas, nepoda-

řilo se zjednati této frontě potřebnou váhu." Nejvyšší velitelství a srbská vláda neustaly však ve svém úsilí a r. 1918 dostává se konečně spojenecké armádě v Makedonii sil, potřebných k řešení velikých úkolů, které ji očekávají.

Pozorujeme-li vojenskou politiku srbské vlády v tomto kritickém pro ni údobí války, vidíme, že vycházela z tohoto přesvědčení: Dnešní situace na evropských bojištích znovu do neurčité budoucnosti oddaluje naději na konec války; bude třeba ještě mnohého úsilí. Nebylo možno připustiti, aby srbské vojsko, zasažené ve svém nitru tak těžkými zkouškami, dále se opotřebovávalo v drobných bojích, až by se stalo na dlouhou dobu nástrojem neupotřebitelným pro velkou akci. Srbská vláda chápala také nebezpečnost situace, kde by byla nucena být jen více méně pasivním divákem při rozhodných událostech. Společně se svojí vojenskou správou bdí proto jako obezřetný hospodář nad životním nervem hodnoty svého vojska.

PŘED ZÁVĚREČNOU OFENSIVOU.

Zima 1917/1918 minula na Balkáně v klidu. Východní spojenecká armáda konečně dostává posily, o jejichž vyslání se Srbové tak vytrvale snažili. Ve vrchním velení spojeneckých vojsk po Sarrailovi a Guillaumatovi přichází Franchet d'Esperey, který si na tomto bojišti o několik měsíců později měl vydobýt francouzskou maršálskou hůl. Na frontě objevují se divise „královských Řeků": není k nim ještě veliká důvěra, ale přece se jim svěřuje klidnější část fronty. Ruská divise po událostech v Rusku přestává hráti úkol bojové jednotky a představuje napříště jen veliký pracovní oddíl. Zaznamenejme, že na jaře odcházejí do Francie téměř všichni českoslovenští dobrovolníci v srbském vojsku; bylo to několik Čechů, usedlých v Srbsku, většinou však bývalí českoslovenští zajatci v Srbsku a v Rusku. Odnášejí si tvrdou srbskou vojenskou školu. Na balkánském bojišti nebylo nikoho, kdo by zastupoval československou věc; dřívější pokusy o utvoření československého oddílu neměly tu úspěchu. Podplukovník Landfried, první generální štábní důstojník německého velitelství na Balkáně, oceňuje spojeneckou východní armádu těmito slovy: „Srbská armáda byla na Korfu, kam se její trosky po katastrofě 1915 zachránily, reorganisována a odtud převezena do Soluně; již po půl roce účastnila se letních a podzimních bojů roku 1916 jako plnocenné vojsko. Později ukazovaly se sice známky ubývajícího odhodlání k boji; četné vojáky vedla touha po domově, od r. 1915 jim zúplna uzavřeném, k přeběhnutí. Ale celek zůstal věren svému praporu a jeho vůdcové dovedli v obdivuhodné důvěře v konečné vítězství s železnou energií uvésti sem pořádek. Upotřebením nově utvořených jednotek z amerických Srbů a z dosud rakousko-uher-

ských vojáků nabyla srbská armáda zase průbojné síly. Angličané a Italové představovali dobré, francouzské divise z části dokonce prvotřídní bitevní vojsko. Počtem sice dohodová východní armáda nebyla silnější než Bulhaři; svou vnitřní hodnotou však předčila nyní Bulhary o mnoho."

Němci neklamali se o tom že síla bulharské armády byla ve svém jádře podlomena již v bojích roku 1916; ztratila značnou část svého důstojnického a poddůstojnického sboru a byla válkou unavena. Úspěchy r. 1917 zvedly sice opět ducha vojska, ale nikterak na dlouho. Padá tu na váhu celá situace Bulharska; také pád Radoslavovy vlády znamená jiné proudy v bulharské politice. Armáda měla snad ještě v sobě síly, odraziti protivníkovy útoky, ale nebyla již nástrojem použitelným pro větší ofensivu. V dubnu zdráhají se bulharské části útočiti na západě Ochridského jezera, v květnu francouzsko-řecký útok u Humy, na pravém břehu Vardaru, proniká bez zvláštních obtíží a krátce potom bouří se bulharské oddíly v oblouku Černé řeky. Bojovou cenu vojska stlačuje zařadění četného nebulharského živlu, vyzdviženého v Makedonii i ve starém Srbsku. Velmi závažným momentem je však jak vyživovací krise v Bulharsku, způsobená slabou úrodou i nedokonalým hospodařením, tak i nepříznivá hmotná situace na frontě samé. Německá velitelství snaží se zachrániti situaci reorganisací etapních komunikací i intensivnější výcvikovou prací, jejíž vedení svěřeno zvláštnímu německo-bulharskému výcvikovému štábu. Obě opatření přivedla sice jistá zlepšení, ale nemohla způsobiti pronikavou změnu situace.

Obraz by byl neúplný, kdybychom se několika slovy nezmínili o situaci v Albánii. Tam stáli Italové od Ochridského jezera až k Adriatickému moři proti rakousko-uherskému vojsku; později převzali rakousko-uherský úsek při tomto jezeře

Bulhaři. Na počátku léta 1918 jsou Rakušané (XIX. sbor pod generálem Können-Horákem) v území mezi řekami Vojusou a Škumbi zatlačeni italskou ofensivou, podporovanou Francouzy, a ztrácejí Berat a Fieri. Velení nad zesíleným rakousko-uherským XIX. sborem, přezvaným na albánskou armádní skupinu, má generál Pflanzer-Baltin a přivádí frontu přibližně do původní linie. V Albanii většinou není nepřerušené fronty ; je tu spíše linie opěrných bodů s malými zálohami. Charakteristickým znakem této fronty je nedostatek etapních komunikací, velmi znesnadňující zásobování. Na obou stranách je nepoměrně veliká část sil vázána etapní službou. Tyto obtíže bránily nepříteli pokusit se o vzetí Valony ; byly však i příčinou toho, že fronta v Albanii nemohla hráti vážnější úlohu ani při konečné ofensivě spojenců.

Na straně ústředních mocností bylo vedení organisováno takto : Pflanzer-Baltin v Albanii podléhal vrchnímu velitelství v Badenu. 62. německé sborové velitelství (mezi Ochridským a Prespanským jezerem k Bitolji), 61. sborové velitelství (dál k východu přes oblouk Černé řeky až k Dobropolju) a 3. bulharská divise (až po hřeben Marianska planina) tvořily 11. armádní velitelství (A. O. K.), v jehož čele stál generál Steuben. Vardarské údolí až k Dojranskému jezeru držela 1. bulharská armáda, odtud podle Strumy 2. armáda ; k nim přibyla později 4. armáda, která převzala obranu pobřeží. 11. A. O. K. a 1. bulharská armáda, a tím i zřejmě nejdůležitější část celé balkánské fronty, podléhaly německému skupinovému armádnímu velitelství ve Skoplji, jemuž po odchodu generála v. Below stál v čele generál v. Scholtz, 2. a 4. armáda podléhaly přímo nejvyššímu bulharskému velitelství v Kystendilu. Tento pohled do rozkazové organisace fronty ústředních mocností na Balkáně je nezbytný, má-li se čtenář orientovati

v rychlém, dramatickém vývoji zářijových a říjnových operací. Tato situace nebyla jednoduchá; také mezi armádní skupinou v Albanii a bulharsko-německými silami v Makedonii nebylo valné souvislosti.

Němečtí sboroví velitelé veleli převážně bulharským oddílům. Německých velikých jednotek na makedonské frontě v létě 1918 již nebylo. Po srbském tažení 1915/16 byly německé síly velikou většinou odvezeny na západní frontu. Byly-li později zase rozmnoženy, situace na jaře a v létě 1918 nutila Němce k novému uvolňování sil pro západ. Na Balkáně zůstaly mimo zmíněná velitelství a několik etapních domobraneckých praporů jen tři saské myslivecké prapory; početnější bylo německé dělostřelectvo, technické části a letectvo. Němci, rozděleni zejména po důležitých a ohrožených místech fronty, měli býti jejím tmelem. Situace německých částí byla ztížena tím, že neměly vlastního etapního území, což vedlo k neshodám s Bulhary. Velmi zajímavé je, co říká citovaný první gen. štábní důstojník Scholtzova štábu o spolupráci Němců a Bulharů:

„Další obtíže našlo vedení v tom, že se tu všechny zvláštnosti koaliční války uplatňovaly v mimořádně ostré formě. Německé vrchní vedení právem vidělo ve vytrvání na balkánské frontě především bezpečnost spojení s Cařihradem, pro něž se Německo pustilo do srbského tažení. U Bulharů stálo však v popředí splnění jejich starých územních požadavků. Rakušané sledovali svoje zvláštní zájmy na Adrii, na Černé Hoře a v Albanii. Rozpory, které z takové situace vznikaly, byly na konec vždy urovnány autoritou německého vrchního velitelství, jakožto vrchního vedení války. Mimo to vyskytovaly se téměř každodenně obtíže z takticky nevyhnutelného promísení oddílů nejrůznějších národností, a to až do nejmenších jednotek. Toto smísení je třeba zejména u Bulharů

oceňovati jako obzvláštní projev spojenecké věrnosti, ale ono také nejvýš znesnadňovalo velení a správu vojska. Německé armádní skupinové velitelství ve Skoplji bylo operativně podřízeno nejvyššímu bulharskému velitelství v Kystendilu. Podle vzájemné dohody mělo právo po taktické stránce neomezeně disponovati všemi jednotkami 11. A. O. K. a 1. armády, i bulharskými. Totéž platilo i stran ostatních německých velitelů. V praksi stýkalo se však 1. bulharské armádní velitelství, stejně jako velitelství bulharských divisí 11. armády mimo taktické věci přímo s Kystendilem. Následek toho byl, že německé velitelství často dosáhlo poslušnosti teprve po zdlouhavém vyjednávání, i v kritických chvílích. Je jasné, že i naopak německé části považovaly někdy za vhodné vyžádati si proti rozkazům bulharských velitelů rozhodnutí německých představených. — Ve všech otázkách správy a zásobování byla oběma národům ponechána úplná samostatnost. Zde šla druhá instanční cesta vedle taktické, často se s ní křížíc a kryjíc. V oprávněné národní hrdosti snášel Bulhar německé vedení nerad, jako poručníkování, ač uznával jeho nevyhnutelnost. Tím žárlivěji střežil svoji neodvislost ve vnitřních věcech, pro jejichž souvislost s operacemi u mnoha bulharských míst scházelo někdy správné porozumění.“

Německé velení snažilo se sice roku 1918 dáti součinnosti obou stran pevnější základ a nabádalo i k častějším osobním stykům. Poměr mezi Bulhary a Němci neutvářel se však nijak příznivě. Padalo tu na váhu i řešení dobrudžské otázky, kde se Bulhaři cítili zklamáni ve svých očekáváních, vzájemná nedůvěřivost v hospodářských věcech a konečně i vytahování německých jednotek z makedonské fronty. Rovněž poměr bulharsko-rakouský byl nevalný. Určovaly ho jak politické rozdíly, tak i třecí plochy hos-

podářského soužití v etapním území. K jeho charakteristice stačí poznamenati, že na příklad zběhové z bulharského vojska byli na rakousko-uherském okupačním území více méně v bezpečí, že Bulhaři nerozpakovali se trestati i smrtí dodavatele dobytka pro rakousko-uherskou polní nemocnici, že rakousko-uherské vrchní velitelství vydalo rozkaz použíti i zbraně proti bulharským orgánům, prohlížejícím rakousko-uherské vojenské transporty. Všude tentýž nedostatek vzájemného porozumění a spojeneckých sympatií.

Tato stránka koaliční války je nemálo zajímavá, a čtenáři přijde snad vhod, postavíme-li vedle tohoto německého vylíčení situace i bulharské, jak s ním ve francouzské Revue Militaire Générale podle dat vyššího bulharského gen. štábního důstojníka seznamuje major P. Casson:

„Bulharské vojsko pod velením německých štábů. Je pravda, bylo by těžko kritisovati způsob, jak toto velení bylo vykonáváno. Němci se do věci vložili s velikou horlivostí a přinesli jí celého svého metodického ducha; snažili se upevniti a brániti naši frontu podle svého systému a svých zkušeností. Avšak neznali Bulhara a nevěnovali pozornosti námitkám, formulovaným naším vrchním velitelstvím. Nesnažili se proniknouti bulharskou duši a zůstali až do posledního okamžiku neodvislými ve svých myšlenkách; byli nám vždy cizinci a jednali také jako cizinci. — Hlavní výtka, kterou je možno činiti německým důstojníkům, vykonávajícím velení v Makedonii, je ta, že nehodnotili přesně situaci a neučinili opatření, jichž tato situace vyžadovala. Nelze také popírati, že jejich přítomnost tvořila heterogenní živel, překážející přirozenému, harmonickému fungování velitelské moci nad lidmi, vyšlými z téže školy a prodchnutými týmž duchem. A přece jednotnost velení byla imperativní nutností. — Stejně je nemožno poukázati k tomu, že nejvyšší německé velitelství nikdy nevěnovalo

dostatečnou pozornost nejrozumnějším a nejodůvodněnějším našim úvahám. Držíc se svých předem hotových představ, nedovedlo oceniti skutečný význam makedonské fronty. Hindenburg a stejně Ludendorff měli tu o vedení války představy, které se nekryly s našimi. Jejich zájem velel, aby válka na Balkáně trvala. Současně nás čím dál, tím více ponechávali nám samým. To ovšem nijak nezmenšuje odpovědnost vedoucích činitelů bulharských, kteří zavázali svoji zemi smlouvami a konvencemi, nesrovnatelnými s našimi potřebami a cíly, a kteří ponechali řešení velmi důležitých a osudových otázek času a náhodě."

Je zajisté nesnadné určiti objektivní jádro v této diskusi o společném neúspěchu obou spojenců. Ať je jakkoliv, německé velitelství, které tu nepopiratelně bylo nositelem myšlenky boje, nemělo v létě 1918 snadné perspektivy před sebou. Snažilo se zabezpečiti se utvořením dostatečných reserv, což mu bylo umožněno příchodem bulharských jednotek, uvolněných v Dobrudži po bukureštském míru. V srpnu byly v reservě za frontou armádní skupiny v. Scholtzovy tři smíšené brigády o sedmi až osmi praporech pěchoty a několika bateriích, za ostatní strumskou frontou jedna brigáda. Mimo to přibyl na makedonskou frontu štáb 6. záložní divise (generál Dieterich) s šesti německými prapory z Ruska a Rumunska, určenými k podniku proti frontě „královských Řeků", k němuž však již nedošlo. „Nebyly to velké reservy," říká mluvčí Scholtzova štábu, „přece však byly větší než reservy, s nimiž jsme v Rusku často vydrželi těžké údery." Generál Scholtz považoval přes to za vhodné připravovati disposice pro vytažení a samostatné upotřebení německých jednotek rozdělených na frontě, pro případ, že by nebylo možno počítati s Bulhary.

DOBROPOLJE.

Když se chýlilo léto 1918 ke konci, byl poměr sil obou válčících stran na makedonské frontě co do počtu přibližně v rovnováze. V operativní záloze měl generál Franchet d'Esperey tři spojenecké divise, a k tomu asi stejný počet „královských Řeků"; nepřítel měl 30—40 praporů pěchoty. Vláda ve vzduchu přešla v poslední době do rukou spojenců, zejména Francouzů. Nálada v bulharském vojsku se sice během léta místy trochu zvedla, ale v celku proniká touha po co možná brzkém ukončení války, jako východisku ze všech národních individuálních obtíží přítomné chvíle. Tyto vnitřní disposice nalézají u vojáka výraz v hesle: „Neudělají-li Němci do 5. září konec, přestane se bojovat." Od června, července udržuje se tato pověst houževnatě; když přišel 5. září, objevuje se nový termín, tentokráte do 15. září. To jsou projevy chronické mravní krise, která z bulharského vojska činí protivníka, jenž snad může mít ještě i úspěchy v obraně, ve vybudovaných posicích, ale jenž se přes svoji stále ještě značnou numerickou sílu sotva již může spojencům postaviti v otevřeném poli.

Na oceňování chabé vnitřní situace v bulharské armádě a její otřesené vůli bojovati jsou založeny i myšlenky Srbů o dalších operacích východní spojenecké armády a zejména o tom, jak by měl být veden rozhodný úder proti nepřátelské frontě v Makedonii. Již v memorandu nejvyššího srbského velitelství, podaném na sklonku r. 1917 anglickému králi, varuje se od přeceňování významu obtížného horského terénu a dobrých přirozených posic, které pozadí fronty bránícím se Bulharům nepopiratelně skýtá; přes to mají spojenci v Makedonii dobré vyhlídky. Prorazí-li nepřátelské linie, narazí sice při po-

stupu vardarskou dolinou na Belasicu planinu a na Demir-Kapijskou soutěsku, a to jsou značné překážky. „Avšak to nemůže mít velikého významu," říká srbské vedení, „podaří-li se nám nepřítele dobře poraziti na pohraniční frontě. Bulharské vojsko nebylo by pak s to klásti silný odpor na následujících posicích, protože jeho duch značně poklesl. Jeho vedení je nuceno zjednávati pořádek brutálními opatřeními; takové vojsko bude po vážné porážce představovati jen dav buntovníků a nespokojenců, a nikdo nebude s to zadržeti ho na žádných posicích, ať jsou od přírody sebe silnější."

Srbské vedení dává v tomto memorandu v úvahu, aby spojenci podnikli útok po obou březích Vardaru, na francouzském a britském úseku. Terén dovoluje operace v každé roční době a blízkost Soluně a snadné spojení, založené na dvou normálních železničních liniích, usnadňují přípravy k velkému ofensivnímu podniku. Byl by doplněn útokem srbského vojska z moglenské fronty, mezi Vardarem a Černou řekou. Anebo jiná strategická kombinace: Hlavní operační směr ze srbské moglenské fronty, velmi slibný; jde o Sokol s Dobropoljem, kde se bulharská linie v pravém úhlu lomí a představuje choulostivé místo nepřátelské fronty. Zmocní-li se spojenci linie Dobropolje—Vetrenik—Kučkov kamen—Ćurov kamen, a budou-li tísniti ve směru na Kavadar, k údolí Vardaru, sotva bude lze je zadržeti. Francouzské vojsko mohlo by tyto operace podporovati útokem z oblouku Černé směrem k Prilepu. Nepřítel byl by donucen vzíti zpět svoji frontu i v ostatních úsecích a tento pohyb přenesl by se nepochybně i na albánskou frontu. Ale i další operace slibují mnoho. A srbské vedení znovu obrací pozornost k situaci v bulharské armádě a hodnotí celý mravní moment při zamýšlených operacích: „Nejtěžší období operací představuje vzetí dneš-

3*

ních nepřátelských linií, všechny ostatní operace budou velmi snadné; předně proto, že nepřítel nevybudoval svoje reservní linie, a je tedy možno lehce se jich zmocniti manévrováním, a pak protože bulharské vojsko, poraženo v dnešních svých posicích, otřeseno ve svém duchu, nikde až do staré bulharské hranice, nebude se moci postaviti k vážnému odporu."

Ústřední mocnosti použily sice klidného jara a léta 1918 k lepšímu vybudování svého obranného systému; jejich nepříznivou situaci, zostřenou německými neúspěchy ve Francii, jsme již viděli. Prostor mezi Ochridským jezerem a Dojranem, tvořící rámec úmyslů spojenců, je na nepřátelské straně v západní části držen německou 11. armádou, v údolí Vardaru 1. bulharskou armádou, jež obě podléhají německému generálu Scholtzovi. Některé štáby jsou německé, avšak fronta až na malé výjimky všude v rukou bulharské pěchoty. Také Němci očekávají útok spojenců ve středu fronty, ovšem spíše na Vardaru než na srbském úseku. Soustřeďují svoje reservy ve třech skupinách: první jihovýchodně od Prilepu, druhá v prostoru Gradsko—Krivolak a třetí za frontou 1. bulharské armády. Němcům se nepodařilo včas přiměti vrchní bulharské velitelství, obávající se Řeků a mající na zřeteli teritoriální zájmy na Egejském moři, aby svoje reservy za strumskou frontou převedlo ke Gradsku, do vardarské doliny. Přece však nebyli Němci nepřipraveni.

Dne 15. září se začíná veliká ofensiva generála Francheta d'Esperey srbsko-francouzským útokem na Dobropolje, na frontě 15 km; dopadá na levé křídlo německé 11. armády, na úsek 2. a 3. bulharské divise. Je veden s velikou houževnatostí, jak velením, tak i vojákem, který vidí před sebou rozhodný moment a útočí s nadšením. Rýsuje se skvělý úspěch, útok proniká nezadržitelně kupředu. Dne 16. září

ukazují se marnými německé pokusy udržeti se v druhé linii a v noci na 17. září jsou Němci donuceni ustoupiti na celé frontě od východní větve oblouku Černé až k jižním výběžkům hřebene Marianska planina. Německé velení vidí kritickou situaci a pokleslost u Bulharů, ale doufá, že mu přijde na pomoc obtížné postavení spojeneckého vojska, proniknuvšího do neschůdného, nepřehledného horského území, kde při každém kroku kupředu musil se ho — tak očekávali Němci — zmocňovati pocit nejistoty, zvětšovaný obavou před ohrožením boků pronikajícího vojska. Panovalo horko, neobvyklé i pod makedonským nebem, a nedostatek vody. Ale již nazítří je 2. bulharská divise a za ní i divise Reuter srbskými oddíly zatlačena za Černou a ztrácí spojení s 3. divisí. Tato divise má nyní zahraditi spojencům přístup k vardarskému údolí a získat čas, potřebný k přivedení nových reserv. Bulharský následník Boris spěchá dodati ducha vojákům, neschopný velitel divise, jehož odstranění Němci od léta žádají, nahrazuje se novým, a soustřeďuje se sem všechno, co je na zálohách pohotově. Ale marně; následník Alexandr a vojvoda Mišič tlačí houževnatě na toto důležité a bolavé místo nepřátelské linie, fronta 3. bulharské divise valí se nezadržitelně zpět a dne 19. září přibližuje se na 10 km vardarskému údolí.

Odpoledne 20. září je na soluňské frontě tato situace: Od Ochridského jezera až k východní větvi oblouku Černé trvá ještě stará linie. Dále odtud spojenecký útok zarazil do bulharsko-německé fronty klín asi 40 km hluboký a rovněž tak široký. Ještě dále na východ 1. buharská armáda stojí přibližně ve svých starých posicích; britský útok, podniknutý dne 18. a 19. září mezi Vardarem a Dojranským jezerem neměl proti odporu bulharské pěchoty, bojující v silných posicích a podporované četným německým dělostřelectvem, rozhodného úspěchu. Také fran-

couzský útok dne 20. září těsně na západním břehu Vardaru nemohl proniknouti. Armáda je však ohrožena vylíčenou situací v sousedním dobropoljském úseku; aby sama ohrozila postupující tam spojence, na to nemůže při povaze terénu a otřeseném duchu svého vojska pomýšleti. Na Strumě a na egejské frontě je klid. — Situace Němců je v tomto rostoucím zmatku povážlivá a pro diváka zajímavá: z hodiny na hodiny přechází celé řízení věcí na ně. Nemají však již naděje, že by mohli zastaviti Srby, pronikající k vardarské dráze; reservy jsou spotřebovány a vyžádané posily jsou ještě daleko. Při dalším srbském postupu ve středu fronty hrozí západní její části a 1. bulharské armádě kapitulace. V noci 20. září odhodlávají se Bulhaři na německé naléhání k všeobecnému ústupu na frontě východně od Bitolje až k Belasici planině, za Dojranem; dlouho se tomuto rozhodnutí vzpírali, obávajíce se jeho účinku ve vojsku i doma. Nová fronta měla jít jižně Prilepu, Gradska, Krivolaku a Strumice. Ústup, při němž se některé bulharské štáby neosvědčily se svého obtížného úkolu, přivádí na některých místech panický zmatek, a krise v bulharském vojsku se přiostřuje. Hlavní úsilí Němců je obráceno k tomu, udržeti Gradsko, důležité zejména jako uzel komunikací, na nichž závisí západní část nepřátelské fronty, ale marně; dne 21. září padá Gradsko do rukou spojenců i se svými velikými zásobami potřeb pro bulharskou armádu. Nazítří spojenci zatlačují levé křídlo 11. armády východně Prilepu a ohrožují spojení Prilep—Veles; situace ve vardarském údolí je pro nepřítele kritická. Je přinucen k dalšímu velkému ústupu, tentokráte na celé frontě. Vydává spojencům Ochridu, Resnu a Prilep, tři města, v jejichž ztrátě bulharská vláda vidí událost, která v Bulharsku vzbudí mocný dojem.

Spojenecký úspěch na makedonské frontě nabývá rychle velikých dimensí. Již dne 18. září vidí německý hlavní stan, že přes svoji neobyčejně těžkou situaci ve Francii po velkém americkém úspěchu mezi Meusou a Moselou musí uvolniti síly pro makedonské bojiště. V bulharském vojsku rozklad pokračuje: oddíly, které se ještě včera dobře bily, dnes unikají z rukou svých vůdců a stávají se neovladatelným davem. Postavení Němců uprostřed tohoto hroutícího se vojska je bohaté na napínavé momenty: všechny vady a nedostatky německo-bulharského systému padají v těchto kritických chvílích dvojnásob na váhu a zostřují se každým dnem. Němci snaží se založiti v dohodě s nejvyšším bulharským velitelstvím další operace na tomto plánu: Pravá armáda má ustoupiti po horských cestách podle albánských hranic ke Skoplji, kam Ludendorff a rakousko-uherské nejvyšší velitelství spěšně dirigují posily. Opět se při tom počítá s povahou makedonského bojiště: „Stále ještě byla tu možnost, že se ofensiva spojenců zastaví o obtíže terénu a o nedostatky ve spojení s pozadím, a že se nám podaří dále vzadu utvořiti novou frontu, ba dokonce přejíti po příchodu posil k útoku." Jde tedy o čas, o to, kdo dříve stihne ke Skoplji. Spojenci vystihují tuto situaci a již dne 29. září slabé srbsko-francouzské síly, proniknuvší horským územím na pravém břehu Vardaru, porážejí bulharské oddíly, shromážděné k ochraně Skoplje, a vnikají do města, na němž se objevují bílé prapory. Spojení mezi západní a východní bulharsko-německou skupinou je přerušeno.

Situace u Skoplje není však ještě zúplna vyjasněna. Bulharsko-německé oddíly 61. sboru, celkem ještě v pořádku, jsou toho dne v této situaci: Zadní voje v linii Debar—Kičevo—Brod, gros vojska u Tetova, předvoj těsně u Skoplje. Nezmocní se znova tohoto města? Velitel

1. bulharské divise dělá k tomu přípravy. Ale v noci z 29. na 30. září Bulharsko kapituluje. Generál Lukov uzavírá se spojenci příměří, jehož hlavní podmínky jsou tyto: Všechny západně skopljanského poledníku stojící bulharské oddíly jdou do zajetí, ostatní vojsko bude odzbrojeno a spojenci mají volnou cestu přes Bulharsko.

Bulharský odpor je zlomen. Historik německého štábu na Balkáně, současně ovšem i advokát jeho činů, doprovází kapitulaci dosavadního spojence tímto soudem: „Bulhaři nedovedli zvednouti se k takové velikosti duše, jako Srbové roku 1915, kteří vytrvali po boku spojenců i za cenu opuštění domoviny.“

NIŠ.

Pád Skoplje a bulharská kapitulace v noci 29.—30. září daly do rukou spojenců celou srbskou Makedonii, od řeckých hranic až k šarské horské přehradě na severu. Dobropoljské vítězství přineslo tedy do dvou týdnů plody, jež předstihly všechna očekávání a jež ze základů měnily situaci na Balkánském poloostrovu. Co však bude dále? Podaří se východní armádě rozšířiti tento skvělý úspěch přes starou srbskou hranici a přenésti válku do dunajského úvodí, blíže k vlastnímu územnímu bloku ústředních velmocí? Podaří se přerušiti spojení Berlína a Vídně s Cařihradem?

To vše byly otázky, jejichž rozřešení záviselo na síle a operační schopnosti spojeneckého vojska, pronikajícího vardarskou dolinou do vnitřku poloostrova. Němci, kteří pro sebe ovšem neuznávají bulharské příměří a pokračují v boji před lhostejnými zraky Bulharů, nepovažují věc za ztracenou. Jejich disposice sledují v této chvíli takovýto cíl: Zabezpečiti si alespoň držení severního Srbska, jako ochranu boku rumunského okupačního území, jež dává spojení s Tureckem přes Bukurešť a Černé moře. Přes to, že v Bulharsku byly ještě německé oddíly, spojení přes Sofii po bulharském převratu nemělo již valné ceny. Německé nejvyšší velení bez odkladu uvolňuje z ostatních bojišť mimo alpský sbor ještě 217. a 219. německou divisi, k tomu rakousko-uherské vrchní velitelství mimo 9. ještě 30. a 59. pěší, pak 4. jezdeckou divisi. To vše je dirigováno k Niši, kde se Němci chtějí postaviti spojencům a odkud doufají možná opraviti celou situaci na Balkáně ve svůj prospěch. Generál Scholtz jako velitel německých balkánských sil zatím vytahuje německé

oddíly z bulharského chaosu, což se mu bez velkých překážek daří, a diriguje je pokud možná rovněž k Niši, částečně oklikou přes Sofii.

Jde o čas, především o čas. Posily z Francie, Italie, Rumunska a Ruska, které mají tvořiti novou balkánskou německo-rakousko-uherskou armádu, jsou většinou ještě na cestě a blíží se jen pomalu svému cíli. Němci však znova počítají s přirozenými obtížemi, s nimiž se setkává protivník, pronikající Makedonií. Hindenburg považoval za vhodné pronésti ještě o situaci před 30. zářím tento úsudek: „Zdá se vyloučeno, že by protivník bez přestávky s velikými masami tlačil až ke Skoplji a k starobulharské hranici. Jak by zabezpečil svoje zásobování, když jsme důkladně zničili dráhy a silnice?" Vskutku dílo, které na trati Gjevgjeli—Skoplje—Niš prováděl „Sprengzug", doprovázející německý zadní voj, bylo hrůzně dokonalé; pro pronásledující spojence tato trať přestala existovati a také rovnoběžná s ní silnice měla zničené mosty. To byla pro Němce cenná položka, jež opravňovala k určitým očekáváním.

U Skoplje soustřeďovala se v těchto chvílích v celku teprve první srbská armáda, vedená generálem Petrem Bojovićem; vysunula se značně kupředu, před ostatní spojence. Tato armáda přenechává však všechny vedlejší operace, jako ochranu boku od severu, spojeneckým oddílům, docházejícím do Skoplje, a obrací se bez meškání na severovýchod, přes kumanovské pole za ustupujícím nepřítelem. Jsou to německé oddíly 61. sboru a hlavně 9. rakousko-uherská pěší divise, vykládaná na trati Vranje—Kumanovo. Zraky nepřátelského vedení jsou upjaty k této rakousko-uherské divisi, jež má v jeho záměrech kromobyčejně závažnou úlohu: zdržeti tu spojence až do doby, kdy bude ukončen nový nástup u Niše. Divise

přichází od malarií zamořené dolní Piavy, má nevelké početní stavy a je unavena; je dále otázka, jak na ni bude působiti divadlo bulharské deruty, pohled na davy vojáků, vracejících se ke svým ženám a ke svému mírovému zaměstnání. Vykoná, co se od ní očekává? Ani srbské divise nejsou ve skvělých poměrech a jde ostatně jen o to zdržeti je, zvolniti jejich postup. Hindenburg pronáší ještě obavu: Je složena z Čechů, kteří asi odepřou bíti se. Je pravda, je v ní 91 pěší českobudějovický a 102. benešovský pluk, z jejichž důstojnictva se pak v Soluni rekrutuje celá skupina důstojníků jednoho pluku čs. zahraničního vojska. Divise bez velikého odporu ustupuje z linie na linii, jednotlivé oddíly přecházejí ke spojencům. Není s to splniti vykázanou jí úlohu, nemůže podstatně zdržeti srbské vojsko, prodchnuté vysokým duchem a sebevědomím, a první srbská armáda proniká rychle přes Vranju do údolí srbské Moravy. Nemůže ovšem při tom již ničeho dostávati ze skladišť soluňské fronty, je odkázána na kraj podle trati, vyssátý bulharskou okupací a popleněný, a často pochoduje a bojuje s prázdným žaludkem.

Na ostatním balkánském bojišti je situace taková: V A l b a n i i, na tamní italsko-rakouskouherské frontě, vyvíjejí se událostí dosti samostatně od událostí v Makedonii. Pohyb fronty přenáší se do Albanie dosti pomalu; ve dnech, kdy Srbové překročují u Vranje staré hranice, Pflanzer-Baltin stojí ještě hluboko v Albanii, u řeky Semeni. Rakousko-uherské vojsko pak zvolna ustupuje, sledováno Italy, neohrožováno s boku, ač sousední Makedonie je již zúplna v rukou spojenců. Uplatňuje se tu okolnost, že jaderské přímoří, kudy toto vojsko ustupuje, je po celé délce kryto mocným a neschůdným horstvem; padá tu ovšem na váhu i malý počet spojeneckého vojska, operujícího v přilehlé zá-

padní Makedonii. Jak jsme viděli, Srbové vrhli se s veškerými silami k nišskému ohnisku celého přítomného problému a Kačanickým průsmykem a západními šárskými přechody postupují k severu k Prizrenu a ke Kosovu jen menší spojenecké síly, zejména Francouzi pod generálem Tranié, pak trochu Řeků a srbských i albánských komitů. Narážejí na neuspořádaný odpor rakousko-uherských oddílů, ponejvíce etapních, a zbytků německého 62. sboru, odříznutého vzetím Skoplje od ústupní linie Kumanovo—Niš. Události, ovládnuté rychlým ofensivním tempem srbské armády, zastihly toto území, představující spojení mezi operačním územím v jižním Srbsku a v Albanii, v bezradnosti a v chaosu; vojenská chabost rakousko-uherského etapního systému, postaveného náhle do sféry vojenských událostí, komplikovaných neklidem v zemi, rostoucím jak se blížilo spojenecké vojsko, projevila se tu v nejostřejších formách, vyznačených sebevraždami neschopných, bezradných figurantů. Spojenci pronikají i tu bez větších obtíží, ale přece Pflanzer-Baltin není na svém ústupu Albanií a Černou Horou valně rušen; ostatně hlavní zřetel je v této chvíli obrácen ve směru soluňsko-nišské dráhy, k vlastnímu Srbsku.

Dne 9. října je Bojovićova armáda před Nišem, rychle zatlačujíc zbytky 9. divise a německého 61. sboru k prostoru, v němž se koncentruje nová armáda ústředních velmocí. Nadchází nový kritický okamžik, kde se mělo rozhodovati o dalším průběhu celého tažení. Generál Franchet d'Esperey oceňuje jako vrchní velitel veškerých dohodových sil v Makedonii situaci srbské první armády. Jsou to v celku jen tři slabé pěší a jedna jezdecká divise. Druhá srbská armáda se v tuto chvíli koncentruje v okolí Velesu a může tedy dostihnouti první armádu teprve v devíti dnech. Ostatní spojenecké síly jsou ještě

většinou v okolí Dojranu, Prilepu a Kičeva, na 280 km za srbskou první armádou, která by s jejich podporou mohla počítati teprve po patnácti dnech. Generál Franchet d'Esperey dochází proto k závěru, že se tato armáda příliš exponovala ve stíhání nepřítele, a dává srbskému hlavnímu stanu, který zatím stihl do Skoplje, tento kategorický rozkaz: „Zastavte bezpodmínečně každý další postup k Niši; první armáda řítí se do dobrodružství, a je s to ohroziti celý náš úspěch. Je třeba, aby se na dobytém území opevnila a vyčkala, až dojde druhá armáda a ostatní spojenci." — Čtenář vidí, že to byl vskutku velmi závažný okamžik, v němž šlo o rozhodnutí, jež bylo s to nemálo pozměniti tvářnost událostí.

Následník Alexander a jeho štáb, generál Mišić a Pešić, podrobují situaci první armády a nepřítele u Niše pečlivé úvaze, a vidí toto: Podle shromážděných zpráv, nepřítel je silnější nás asi o 20 praporů pěchoty a 26 baterií; stojí na dobrých posicích, v nichž se pravděpodobně již několik dní zařizuje, jeho vojsko je odpočato a opatřeno všemi potřebami. Nepřítel má za sebou dobrou železnici. Naše první armáda je osamocena, unavena, vyhladověna, napolo bosa a řádí v ní španělská chřipka; její zásoba střeliva stačí jen na jeden den boje. Materiální faktor je tu tedy nepopiratelně na straně ústředních mocností. — Avšak Niš znamená neobyčejně mnoho v duši srbského vojáka, je to druhé centrum země; ve vzetí Niše viděl by záruku úplného vítězství. Všeobecná situace na evropských bojištích je nám příznivá: Bulharsko složilo zbraně, Turci nabízejí mír, Rakousko-Uhersko je otřeseno, Němci mají na západě neúspěchy. Srbský voják je opojen úspěchy, a není překážky, které by se dnes lekal. Morální faktor boje je tedy rozhodně na naší straně; je tak vysoko vypjat, že je s to vyrovnati materielní nedostatky naší situace. Srbské nej-

vyšší velení bere pravděpodobně v počet i to, co by znamenalo, zastaviti se nyní před Nišem; Němci by získali času, do využití dobropoljského vítězství vsunula by se nová etapa, a důsledky toho není lze snadno přehlédnouti. Proto, když generál Bojović depeší žádá o svolení, aby první armáda mohla útočit, vrchní velitel vojska následník Alexander, který v zásadě nechal volnou ruku veliteli armády, majícímu bezprostřední obraz situace a možností svého vojska, odpovídá: „Ano, můžete útočit!"

Srbský útok začíná dříve, než německo-rakousko-uherská armáda, podřízená mezitím generálu Kövessovi, jakožto vrchnímu veliteli všech sil ústředních mocností na Balkáně, mohla ukončiti svůj nástup u Niše. Dne 13. října, po bojích, v nichž se ještě jednou projevuje vysoký vojenský duch srbského vojáka, padá město do rukou Srbů. Generál Steuben brání se ještě nějakou dobu u Aleksince, ale pak je konec; ústřední mocnosti nechtějí se již odvážiti bitvy na jižním břehu Dunaje a ustupují za dunajsko-sávskou přeponu. Srbské vojsko vkročuje za těžko vylíčitelných výjevů, za hlubokého pohnutí vojáků i vítajících starců a žen do srbských měst a vesnic. Poznamenejme, že v Kragujevaci našlo ještě čerstvý hromadný hrob slovenských vojáků, kteří měli svoji skromnou úlohu v tomto velikém dějinném dramatu. Ke konci října dostihla srbská armáda před Bělehrad. Brzy potom Karolyiho Maďarsko kapituluje v srbském hlavním městě do rukou francouzského vrchního velitele spojeneckých vojsk na Balkáně, který před 11. listopadem uvažuje postup k Německu, přes Pešť, Vídeň a Prahu. Srbské vojsko zatím vstupuje do hlavních měst sjednoceného království, do Sarajeva, Záhřebu, Rjeky a Lublaně.

„Srbům dostalo se plodů tříletého hrdinného zápasu, který je i pro jejich nepřítele skvělým příkladem, jak se z nejstrašnějšího pádu může

vysoko zase zvednout národ, jenž neztrácí důvěru sama v sebe," uvažuje nepřítel, historik německého štábu na Balkáně. Tento široký a nad očekávání rychle vynucený vojenský úspěch, přivádějící pro Srby válku k šťastnému konci, byl plodem pevného vojenského ducha a obětavosti vojska, jednoty myšlenek ve štábech a v poslední fázi nepochybně i veliké pohyblivosti armády, založené na vojákově beznáročnosti a houževnatosti.

TRIUMF NÁRODNÍ VŮLE.

Srbská armáda vykonala na podzim roku 1918 vojenský čin, znamenitý, ať se na něm hodnotí konečný úspěch nebo způsob, jak ho bylo dosaženo, jakkoli. Porazila nepřítele na silných posicích a v pronásledování za 46 dní bojujíc urazila téměř 600 kilometrů. Generál Kalafatović srovnává to se slavným výkonem francouzského sboru maršála Soulta, který po jenské bitvě pronásledoval Blüchera až k Lübecku, uraziv 390 km ve 22 dnech. Ale Soult měl o třetinu kratší cestu, šel krajem válkou skoro nedotčeným a nebyl zdržován zničenými komunikacemi. Energicky vedené srbské vojsko, naplněné vítězným duchem, velmi pohyblivé, dokončilo neočekávaně široké využití vítězství, zpečetěného bulharskou kapitulací. Důsledky těchto úspěchů musily se záhy projeviti i v celkové evropské situaci. Již dne 3. října Hindenburg odůvodňuje v depeši říšskému kancléři nutnost ujednati mír a začíná slovy:

„Účinkem zhroucení se makedonské fronty a následujícího z toho oslabení našich západních reserv, při nemožnosti nahraditi značné ztráty, utrpěné v bitvách, nemáme vyhlídky, že bychom nepřítele přinutili k míru."

Pod neochabujícím tlakem srbského vojska se však situace na Balkáně čím dále, tím více přiostřuje. Kdyby se bylo zastavilo na staré hranici anebo před Nišem, nepřítel mohl doufat, že udrží válku ještě daleko od svého vlastního území; pracovala pro něho nejedna příznivá okolnost. Není radno pouštěti se do temné říše dohad; dejme si přece otázku, co by to pro ústřední moci bylo znamenalo. Se značnou pravděpodobností lze říci, že mnoho; ne ovšem vítězství, ale velmi pravděpodobně možnost dát událostem mírnější spád, zabezpečiti příznivější podmínky pro likvidaci ztracené války.

Nejedna věc byla by možná měla jinou tvářnost. Nesmíme zapomenout, že ani spojenci nebyli již svěží.

Když srbské vrchní velení rozhodlo útočiti pod Niší, ony možnosti byly pro centrální mocnosti nenávratně zmařeny. Je třeba po zásluze hodnotiti skutečnost, že srbské vojsko dne 15. října stojí jako předvoj či lépe jako úderná část východní armády 30 km severně od Niše a že před nimi není již moci, která by byla s to zastaviti pochod armády maršálka Francheta d'Esperey k dunajským břehům a dál k střediskům habsburské monarchie. Spojení ústředních mocí s Tureckem je pochybné a hrozí jim útok do nekrytého boku; jejich vojska jsou ještě hluboko na francouzské a italské půdě. To byly události, jež mocně otřásly duchem zejména rakousko-uherské monarchie. Srbské vojsko nejen osvobodilo svoji domovinu, nýbrž stalo se také významným činitelem ve finale války; nepopiratelně má nemalý podíl na tom, co v pádu ústředních mocí bylo překotného a katastrofálního.

Srbský zápas byl již za války pozdraven malými národy jako skvělé potvrzení jejich práva a schopnosti k samostatnému životu a takový výklad je možno těmto událostem dát podnes. V čem byly příčiny srbského úspěchu? Vidíme tu neveliký, ale jednotný demokratický národ, veskrze prodchnutý myšlenkou národního sjednocení, která splývá s jeho náboženským cítěním. Zřetel obrací se zprvu proti jižní překážce na cestě za národním ideálem: „Naše generace," říká Kalafatović, „ani na okamžik nepochybovala o válce s Turky a byla pevně přesvědčena, že se jí nemůže vyhnouti. Nebyla tedy událostmi nikterak překvapena." V národě je již od anekční krise jasná představa o tom, v kterém poměru je k tomuto národnímu programu branná moc. Do světové války

vstupuje s plným vědomím vážnosti a nebezpečí momentu, ale i s dobrou vojenskou orientací, se zkušenostmi válek let 1912/13 a se sebevědomím, čerpaným za dnů Kumanova a Bregalnice. M r a v n í p ř í p r a v a srbského člověka byla spolehlivá. Vojsko je neseno silným duchem; je to více než nadšení zanícené chvíle, je tu živé vědomí povinnosti, jasný poměr jedince k státu a k jeho cílům. Projevuje se tu stabilisovaný duch, jenž společně s přirozenou rozšafností prostého muže zjednává mu onu vnitřní vyrovnanost, která je znakem dobrého vojska a jeho kotvou naděje v kritických momentech, v nepříznivých obratech štěstí. A na těch nescházelo! Mezi obdobím Ceru-Kolubary a Dobropoljem, mezi počátkem a koncem prožilo srbské vojsko a s ním celý národ mnoho těžkých, takřka beznadějných dnů: armáda je poražena, dlouho ustupuje před přesilou, domácí půda je ztracena. Pod těmito údery kolísá i duch vojska, znaveného příliš velikou úlohou. Bylo by klamné a neplodné, kdybychom si pod sugescí konečného vítězství představovali události přímočaře, bez depresí a nebezpečných krisí. Jde o lidi; i silný vyrovnaný duch má momenty, kdy se do něho vkrádá pochybnost, kdy tento duch potřebuje ošetření a podpory, kdy jde o bytí a nebytí. V takových okamžicích odpovědnost zjevně přechází na několik jedinců, kdy na jejich pevné vůli, správném odhadu věci a na jejich s p o l e h l i v é m u m ě n í záleží všechno. Silné jádro prvního i druhého, ducha i vedení, kruh reality, v němž se pohybují jeho myšlenky, to vše pomáhá snadněji přemoci nebezpečné okamžiky a omezuje jejich účinek.

Srbské úsilí proti centrálním mocnostem je složkou velikého boje dohodového bloku; je tu a l i a n č n í s t r á n k a událostí, kterou je vděčné zkoumati. — Až do podzimu 1915 se

koaliční moment neprojevuje zvlášť význačně; Srbsko bojuje tu samo proti části rakousko-uherské branné moci, i když se na této frontě přirozeně pociťují důsledky událostí na ostatních bojištích. Teprve otázka bulharského vmísení mění situaci. Jeho diplomatická předehra je pozoruhodná; charakterisuje ji skutečnost, že Srbsko, u něhož je nejvíce předpokladů k spolehlivému odhadu bulharských úmyslů a o jehož osud tu především jde, je téměř bez vlivu na to, jak „bulharská otázka“ má být řešena. Setkáváme se tu s přirozeným rozporem dvou stanovisek: srbská starost bezprostředního souseda a stanovisko velkých spojenců, v jejichž rukou je celé vedení války, — tedy něco vyššího, co se může o prvním vyjadřovati jako o něčem lokálním, o menším obzoru, možná zakaleném pocity a motivy, jež mají ustoupiti širším zájmům. Mezi oběma stanovisky nebylo potřebného vyrovnání, ani v dostatečné váze, přiznané srbskému hlasu, ani v náležitém hodnocení balkánského bojiště. I při velkých věcech zůstávají často i velké problémy nedomyšleny a statisíce lidí za to v brzku draze platí. Snad jsou to zjevy, které může vysvětliti jen zvláštní povaha chvíle. Před informovaným účastníkem události byl kdysi vysloven podiv nad tím, jak Srbsko mohlo tak dlouho stát na dunajsko-sávském břehu, aniž mělo zabezpečeno spojení se Solunf. „Přišlo to zcela přirozeně,“ byla odpověď. „Nebyli jsme tehdy v takové posici, abychom mohli silně naléhat na precisování všeobecného slibu pomoci pro případ nezdaru sofijské akce. Byli jsme snad i opotřebováni dožadováním se jednotlivých baterií na spojencích, jejichž situace tehdy také nebyla skvělá.“ Srbská katastrofa byla ve svém rozsahu plodem této nevyrovnanosti uvnitř spojeneckého bloku, nedostatečné rovnováhy mezi všeobecným vedením a potřebami války na balkánském bojišti. Přišla-li však

4*

pomoc spojenců pozdě a nemohla-li již pronikavě změniti situaci ve prospěch Srbů, nemůžeme zapomenouti, že přece usnadnila jejich ústup a že zejména byla s to zachytiti slábnoucí nepřátelský tlak a utvořiti dohodovou balkánskou frontu.

Veškerá politika srbské vlády směřuje nyní k těmto dvěma cílům: uchovati, obnoviti armádu a opatřiti jí pole působnosti blízké srbské národní věci. Opírá se proto ze všech sil myšlence upotřebení srbské armády na jiném bojišti než na makedonském. Zasazuje se plnou vahou o zachování soluňské fronty, ohrožené ve svém trvání příliš přímočarým myšlením o vojenském vedení války, naléhá, aby tato fronta byla dostatečně vybavena silami a prostředky. Jde jí o to, zabezpečiti pro akci srbské armády vhodný rámec. Když se válka prodlužuje, srbská vláda stará se o to, aby se vojsko předčasně neopotřebovalo a zůstalo závažným činitelem při rozhodnutí; to vše se jí zdařilo. Můžeme resumovati: Bez spojenců neznamenala srbská armáda po roce 1915 nic anebo jen málo. Avšak v rámci spojeneckých sil byla duší boje a ženoucím prvkem.

Zdá se, jako by po roce 1915, od chvíle, kdy se trosky srbského vojska ocitají zúplna ve sféře koaliční války, všechno jednání srbské vlády, která tu nepopiratelně vykonala veliké vojenskopolitické dílo, bylo důsledně přizpůsobeno heslu: Mít svoje osudy, pokud možná, sám v ruce, zabezpečiti si co možná nejširší aktivní bezprostřední vliv na průběh událostí; k tomu je ve válce třeba dobrého a dobře upotřebeného vojska, a to až do nejposlednější fáze války. Aliance, i když se vyznamenávají splynutím duší, mají dvojí stránku; dny společných náporů na bojištích a dny likvidace, rovnání účtů mají obyčejně různou tvářnost. I tu je třeba mít dostatečně

silnou posici, utvořenou co možná vlastní rukou a nezatíženou mnoha závazky.

Také na nepřátelské straně skýtá tu koaliční moment velmi zajímavé obrazy, jak v podrobnostech, tak i co do velkých linií. Nebylo tu spojenecké harmonie ani jednoty v myšlení o balkánském bojišti. Hindenburg přiznává, že Němci srovnali se svým zájmem, v rozporu s Bulhary, že makedonská fronta trvala, vázala značné síly spojenců, které by se jinak byly objevily na západním, hlavním bojišti; zda by naproti tomu bylo možno přiměti uvolněné Bulhary bojovat na západě, to se německému vedení zdálo více než pochybné. Ohledy k západnímu bojišti hrály tedy i na straně centrálních mocností svoji úlohu, i když ve velmi rozdílné formě. Rozdíl je však i v tom, že politická stránka vedení války nenašla tu tak silných osobností, jako v táboře Dohody, a že fronta centrálních mocností neměla tak hodnotného jádra, jako ho měla dohodová v Srbech.

Srbská armáda získala si v bojích let 1914 až 1918 znamenitou pověst. Přispěly k tomu i boje s nešťastným koncem. Padl-li Bělehrad, houževnatý odpor dovedl tomuto pádu dát, jak se vyjadřuje plukovník Lazarević, tragickou pompu, kterou si ustupující vojsko vynucuje respekt i nepřítele a získává sympatie u jiných národů. Vzpomínka takových činů byla silnou podporou vojensko-politické akce srbské vlády. Takové činy jsou zdrojem nových nadějí a pohnutkou k novým obětem. Generál Freytag-Loringhoven, nemýlíme-li se, bývalý hlavní ubytovatel německé armády, shrnuje úsudek o Srbech do těchto slov:

„Tento tvrdý, houževnatý selský národ obstál ve světové válce jako obzvlášť zdatný voják. Maje odhodlané vedení, podporu na válečném materiálu od Ruska a Francie, uměli Srbové vítězně chrániti svoje území proti značným ra-

kousko-uherským silám. Celá zem byla nakonec podobna jedinému vojenskému táboru; kdo mohl nést zbraň, sáhl k ní, stařec i mladík. Teprve spojenému úsilí německých, rakousko-uherských a bulharských sil tento udatný lid podlehl. Také po obsazení celé země nepřítelem nově na soluňské frontě s pomocí Dohody postavené srbské části zúplna se osvědčily."

Srovnáme-li tato střízlivá slova s tím, co nepřátelský kritik říká o jiných armádách a národech, vidíme, že je to velmi lichotivý úsudek. Jde při tom všem jen o imaginární vojenskou slávu? Nikterak. Dobrá vojenská pověst je dnes něco velmi cenného, co vyvažuje mnohé oběti; úvahy, připínající se k novému jihoslovanskému brannému zákonu vyslovují velmi zřejmě takové přesvědčení.

Bylo by nemožné uzavírati se tomu, že balkánské události, o nichž jsme mluvili, jsou v přímé souvislosti i s našimi osudy. Dobropolje a Niš mají důležité místo mezi vojenskými příčinami rakousko-uherské skleslosti, z níž vyrostl 28. říjen. Postup srbské armády a politická akce národů uvnitř rakousko-uherské monarchie, otřásající jejím základem, jsou skutečnosti, mezi nimiž je nejeden vztah. Reální ocenění událostí roku 1918, zvlášť toho, co na nich představuje trvalé prvky situace v našem dílu Evropy, jasně ukazovalo cestu k další spolupráci, k dalšímu spojení československé republiky a království SHS k úkolu zabezpečiti to, co na troskách starých poměrů vzniklo.

Válečné dějiny srbského lidu obsahují mnohé, co u mladých, velikými mocenskými prostředky nevybavených národů může býti uváženo jako cenné poučení. Je čas dívati se na věci bez glorifikací, bez legend, a hodnotiti je v jejich nahé skutečnosti; je dobře, připomeneme-li si i dvě značné výhody, z nichž Srbové mohli těžit: bojovali proti heterogenní habsburské monarchii

jako národ ve svém celku i ve svých orgánech homogenní, a jejich zeměpisná poloha dávala jim dosti širokou volnost pohybu. Těchto výhod dovedli plně využíti. Předcházela však dobrá práce; ve vojenské politice země je málo co nejasného, ve svých souvislostech nedomyšleného. Generál Pešić použil o dunavské divisi, počínající v ranních hodinách kumanovské bitvy kolísat pod soustředěným na ni tureckým útokem, těchto slov: „Nastala krise dunavské divise, krise celé armády, krise veškerého srbského národa.“ Pod onou divisí, na níž kumanovského jitra spočíval osud národa, je třeba hledati bojujícího vojáka a jeho bezprostředního vůdce, se všemi problémy, jež se k nim připínají. Tento nejdemokratičtější ze všech evropských národů, jež měly podíl na světové válce, díval se na válečné reality a na jejich důsledky jako na věc nekompromisní vážnosti. Na tom se tvoří individuální vědomí vojenských povinností všech článků národa, jako základ jeho kvalitativní síly. Národy, které ve své přípravě projevují takový smysl pro vojenské skutečnosti, mohou v dnešní době, za niž sotva kdo z nás může převzíti záruku, hleděti vstříc všem bouřlivým dnům v klidné důvěře, s heslem:

Fluctuat, nec mergitur!

×

OBSAH: